

Správa

Obraz šikanovania na stredných školách

Uniwersytet SWPS

RESQL

UNIQA FUNDACJA

Autori správy:
dr Radosław Kaczan, spoluautor systému RESQL,
dr Piotr Rycielski, spoluautor systému RESQL,
dr hab. Małgorzata Wójcik, spoluautorka systému RESQL,

© RESQL Sp. z o.o. – autor pôvodnej publikácie. Všetky práva vyhradené.
Slovenský preklad z poľského originálu bol vypracovaný so súhlasom RESQL.

Obsah

Úvod _____ **5**

Metodológia _____ **6**

Charakteristika výskumnej skupiny _____ **10**

Hlavné ukazovatele _____ **18**

Korelácie _____ **28**

Závery _____ **36**

Odporúčania _____ **46**

Dúfam, že sa táto správa stane zdrojom tak poznatkov, ako aj inšpirácie pre aktivity zamerané na rozpoznanie, pochopenie a potieranie šikanovania.
Je pozoruhodné, ako veľmi my, dospelí, tento jav bagatelizujeme a nepamätáme na to, aká veľká dráma sa s ním môže spájať.
Statočne bojujeme proti mobbingu v práci, proti násiliu v manželstve, a pritom zabúdame postarať sa o najmladších.

Łukasz Skorupski
Univerzita SWPS

Úvod

Naše deti trávia v škole značnú časť dňa, získavajú vedomosti a učia sa fungovať v spoločnosti. Školské prostredie má obrovský vplyv na ich duševnú pohodu – rozpoloženie, zdravie, motiváciu, zaangažovanosť v učení, vzťahy s rovesníkmi a spôsob trávenia voľného času. Je to pre nás samozrejmé. Rovnako samozrejmé je však aj to, že škola nie je vždy bezpečným miestom.

Uvedomujeme si, aké negatívne javy sa môžu v škole vyskytovať, čo ich spôsobuje a aké dôsledky so sebou prinášajú?

Vieme, že šikanovanie – rovesnícke násilie – môže mať rovnako vážne následky ako domáce násilie?

Šikanovanie každý deň postihuje tisíce mladých ľudí v celom Poľsku. Hoci si uvedomujeme jeho existenciu aj tragické dôsledky, často ho bagatelizujeme a považujeme ho za „normálnu“ súčasť školskej reality. To spôsobuje, že nepodnikáme dostatočné kroky, aby sme mu predchádzali.

Táto správa vznikla s cieľom lepšie pochopiť mechanizmy vzniku šikanovania, jeho rozsah a faktory, ktoré môžu tento jav zosilňovať. Vďaka získaným poznatkom mu bude možné účinnejšie predchádzať – a to na systémovej úrovni. Správa bude vychádzať pravidelne, dvakrát ročne, čo umožní nielen analyzovať dynamiku tohto javu, ale aj hodnotiť účinnosť opatrení prijímaných na jeho odstránenie.

Metodológia

Výskumný nástroj

Výskum sa uskutočnil pomocou anonymného dotazníka, ktorý pozostával z otázok s výberom z viacerých možností a z otvorených otázok. Dotazník pokrýval viacero oblastí, medzi nimi:

Vzťahy s rovesníkmi

Skúsenosť s podporou, priateľstvá, klíma v triede a v škole, pocit osamelosti.

Na preskúmanie týchto oblastí sa použili:

- otázky týkajúce sa podpory,
- škála na hodnotenie klímy triedy a školy, založená na dotazníkoch z výskumu „Bezpečnosť v škole, klíma školy, klíma triedy" (Przewłocka, 2015),
- meranie osamelosti – škála osamelosti autorky De Jong Gierveld v poľskej adaptácii Pawła Grygiela (Grygiel a kol., 2013)[1].

Skúsenosť so šikanovaním

Perspektíva osoby, ktorá šikanovanie zažíva, osoby, ktorá šikanuje, a svedkov.

Na preskúmanie týchto oblastí sa použili:

- School Bullying Victimization Scale (SBVS),
- School Bullying Perpetration Scale (SBPS)[2], v poľskom preklade tímu RESQL.

Vzťahy s učiteľmi

Na preskúmanie tejto oblasti sa použila:

- škála na hodnotenie vzťahov s učiteľmi, založená na dotazníkoch z výskumu „Bezpečnosť v škole, klíma školy, klíma triedy" (Przewłocka, 2015)[3].

Šikanovanie a hľadanie pomoci v situácii šikanovania

Na preskúmanie týchto oblastí sa použili:

- škála šikanovania, založená na dotazníkoch z výskumu „Bezpečnosť v škole, klíma školy, klíma triedy" (Przewłocka, 2015),
- otázky týkajúce sa krokov spojených s hľadaním pomoci.

Hodnotenie hodín poľského jazyka a matematiky – perspektíva žiakov

- škály založené na dotazníkoch z vlastných pedagogických výskumov.

[1] Grygiel, P., Humenny, G., Rebisz, S., Świtaj, P., & Sikorska, J. (2013). Validating the polish adaptation of the 11-item De Jong Gierveld loneliness scale. European Journal of Psychological Assessment.

[2] Sjögren, B., Bjereld, Y., Thornberg, R., Hong, J.S., & Espelage, D.L. (2024). Prevalence Rates of Bullying: A Comparison Between a Definition-Based Scale and a Behavior-Based Scale. Journal of Interpersonal Violence, 0(0). https://doi.org/10.1177/08862605241262216.

[3] Przewłocka, J. (2015). Bezpieczeństwo uczniów i klimat społeczny w polskich szkołach: raport z badania. Instytut Badań Edukacyjnych.

Hlavné výskumné otázky

Oblasť 1. Vzťahy medzi žiakmi
Ako žiaci hodnotia svoje vzťahy s rovesníkmi v triede a mimo školy?

Oblasť 2. Vzťahy medzi žiakmi a učiteľmi
Ako žiaci hodnotia kvalitu vzťahov s učiteľmi vo svojej škole?
Vnímajú žiaci učiteľov ako osoby, ktoré ich v ťažkých situáciách podporujú? Všímajú si žiaci násilné správanie zo strany učiteľov?

Oblasť 3. Klíma v triede a v škole
Ako žiaci hodnotia klímu vo svojej triede a v celej škole?
Ktoré prvky vzťahov medzi žiakmi, tvoriace súčasť klímy triedy a školy, sú hodnotené pozitívne a ktoré negatívne?

Oblasť 4. Šikanovanie (osoby zažívajúce šikanovanie, osoby páchajúce šikanovanie a svedkovia)
Ako často žiaci zažívajú šikanovanie v úlohe obete, páchateľa alebo svedka?
Aké sú najčastejšie formy šikanovania v školách zapojených do programu RESQL?
Ako často sú žiaci šikanovaní?
Nahlasujú žiaci, ktorí sú obeťami šikanovania, takéto prípady učiteľom alebo iným dospelým?

Oblasť 5. Osamelosť a izolácia, ktoré žiaci zažívajú
Aký podiel žiakov uvádza pocit osamelosti v škole a mimo nej?

Pri plánovaní našich aktivít sa snažíme pochopiť skupinové procesy v školskej triede, ktoré vedú k šikanovaniu; spoznať dynamiku hierarchizácie a kolektívneho konania žiakov smerujúceho k vylučovaniu prenasledovaných jednotlivcov. Šikanovanie považujeme za súbor vzájomne závislých, viacstupňových psychosociálnych procesov s efektom domina, ktoré sa – ak nie sú v správnom momente zachytené a prerušené – môžu stať cestou k dlhoročnej viktimizácii.

dr hab. Małgorzata Wójcik
spoluautorka systému RESQL

Charakteristika výskumnej skupiny

Respondenti a veľkosť skupiny

Na výskume sa zúčastnilo 18 590 žiakov z 96 škôl, ktoré sa v roku 2024 zapojili do projektu „Preruš kruh násilia“ a zaviedli systém RESQL. Pre výsledky výskumu je to dôležité preto, že tieto školy, alebo presnejšie ich pedagogické zbory, si uvedomujú existenciu a závažnosť problému šikanovania. Prejavujú vôľu a odhodlanie bojovať proti tomuto javu.

Anonymné dotazníky distribuované elektronickou cestou sa vypĺňali na konci prvého polroka školského roka 2024/2025.

Žiaci ich vypĺňali na mobilných zariadeniach alebo osobných počítačoch.

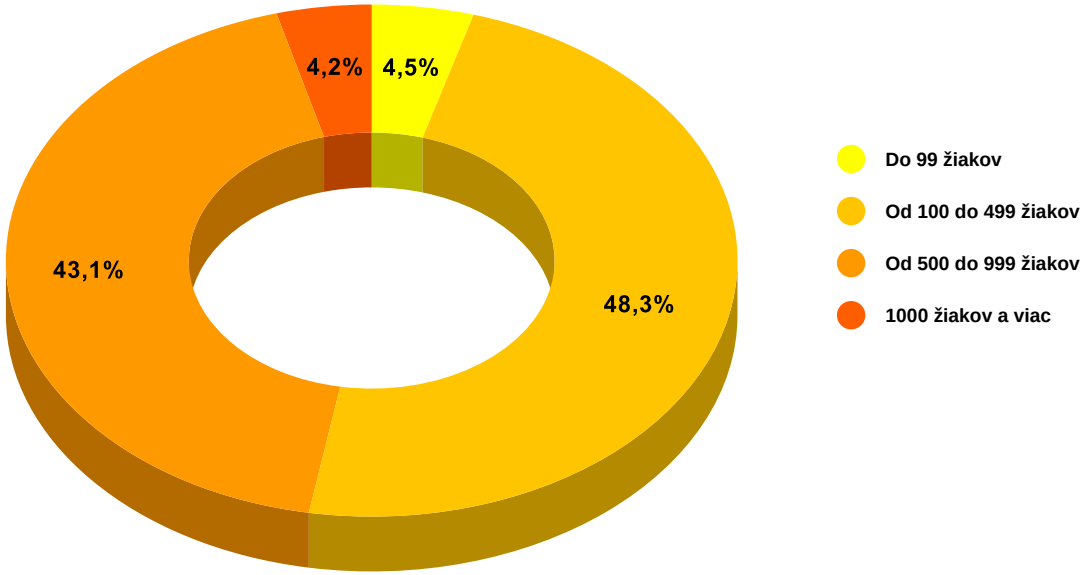
Priemerný čas vyplnenia dotazníka bol 15 minút.

Veľkosť skúmaných škôl

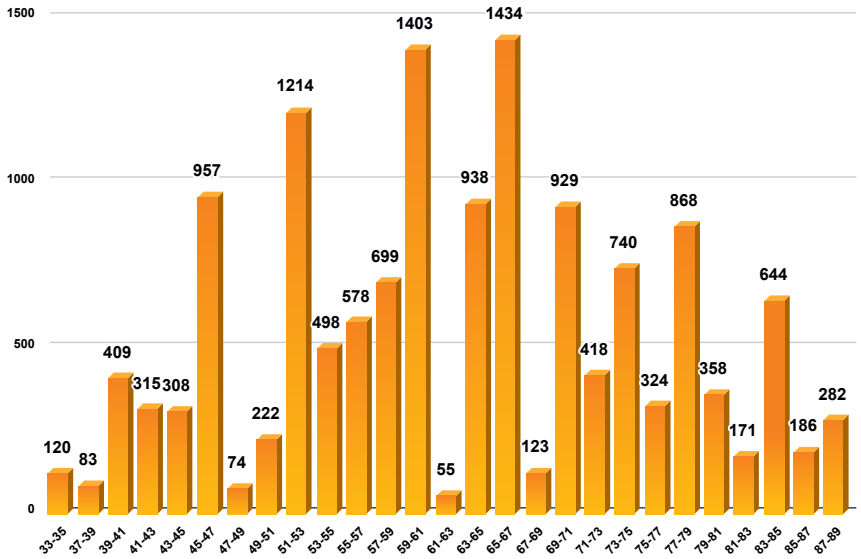
Percentuálne rozloženie respondentov podľa veľkosti zastupovanej školy meranej počtom žiakov.

Školy zapojené do výskumu sú z hľadiska veľkosti mimoriadne rozmanité: najmenšia má niekoľko desiatok žiakov a najväčšia takmer 1500.

Vzdelávacia úroveň školy

Počet žiakov podľa priemernej úrovne výsledkov maturitnej skúšky v zastupovanej škole.

Didaktická kvalita škôl bola stanovená podľa rebríčka edu-lokacja.pl. Rebríček bol zostavený na základe výsledkov maturitných skúšok, ktoré dosahujú žiaci danej školy[1].

Skúmané školy sú na veľmi rozdielnej úrovni: najslabší výsledok na 100-bodovej škále je 33,6 a najvyšší 89,9.

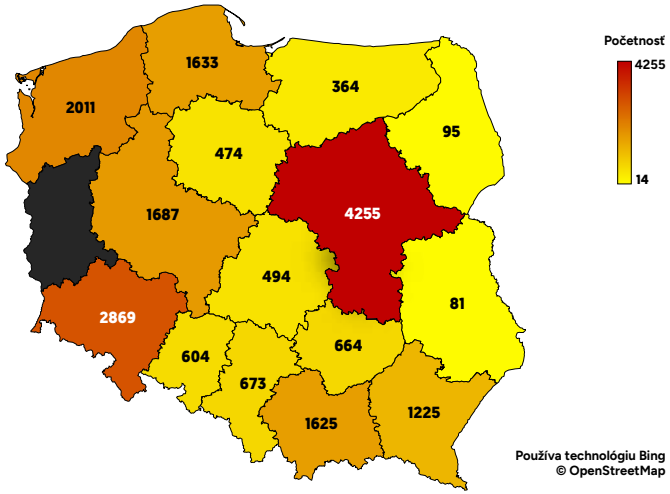
[1] Opis metodológie výpočtu ukazovateľa – „Sčítavame priemerné výsledky maturitnej skúšky s použitím nasledujúcich váh: matematika: 50%, poľský jazyk: 30%, anglický jazyk: 20%. Zohľadňujeme výsledky z predchádzajúcich rokov s použitím koeficientu útlmu 50% za každý rok. Prideľujeme maximálne 5 bonusových bodov za rastúci trend. Rozsah výsledku: od 0 do 100 bodov."

zdroj edu-lokacja.pl

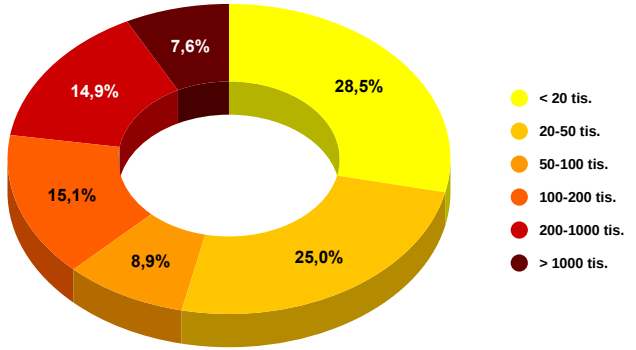
Lokalizácia škôl

Počet respondentov v členení podľa vojvodstiev, v ktorých pôsobia školy, ktoré zastupujú.

Školy zapojené do výskumu sa nachádzali takmer vo všetkých vojvodstvách krajiny. Jediným vojvodstvom, ktoré nemalo zastúpenie, je Lubušské.

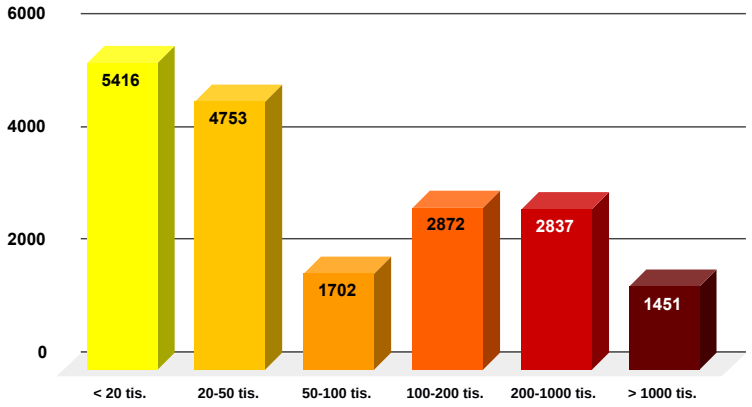

Percentuálne rozdelenie respondentov podľa veľkosti obcí, v ktorých pôsobia školy, ktoré zastupujú.

Číselné rozdelenie respondentov podľa veľkosti obcí, v ktorých pôsobia školy, ktoré zastupujú.

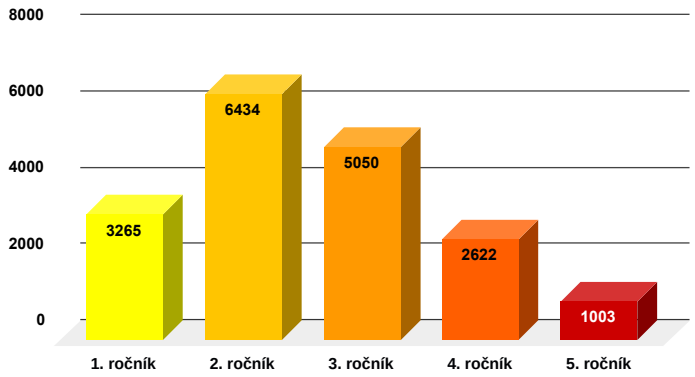
Respondenti zastupovali školy pôsobiace tak vo vidieckych oblastiach, ako aj v malých a stredne veľkých obciach a vo veľkých mestách.

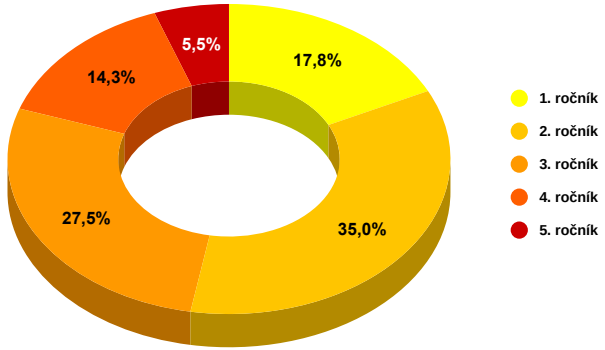
Ročníky

Respondenti boli žiakmi všetkých ročníkov. Najväčšiu skupinu tvorili žiaci druhých a tretích ročníkov. Najmenej respondentov navštevovalo 5. ročník, čo vyplýva z toho, že iba na stredných odborných školách (technikách) a v niektorých špeciálnych typoch gymnázií trvá štúdium 5 rokov.

Číselné rozloženie respondentov podľa ročníka, ktorý navštevujú.

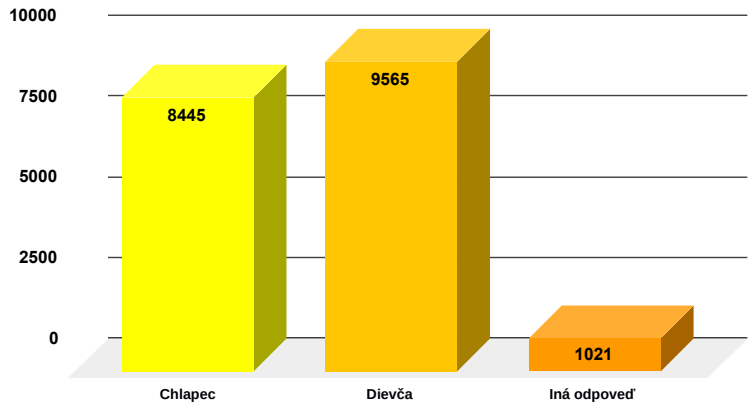
Percentuálne rozloženie respondentov podľa ročníka, ktorý navštevujú.

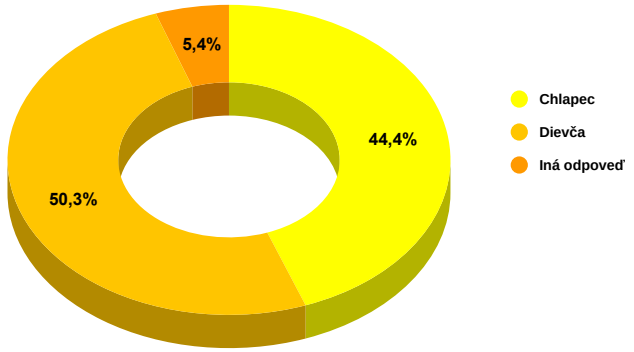
Pohlavie

Rozdelenie respondentov podľa pohlavia ukazuje pomerne prirodzené rozloženie, t. j. 44,4% uviedlo ako pohlavie chlapec, 50,3% dievča a až viac ako 5% iné pohlavie než dievča či chlapec.

Číselné rozdelenie respondentov podľa pohlavia.

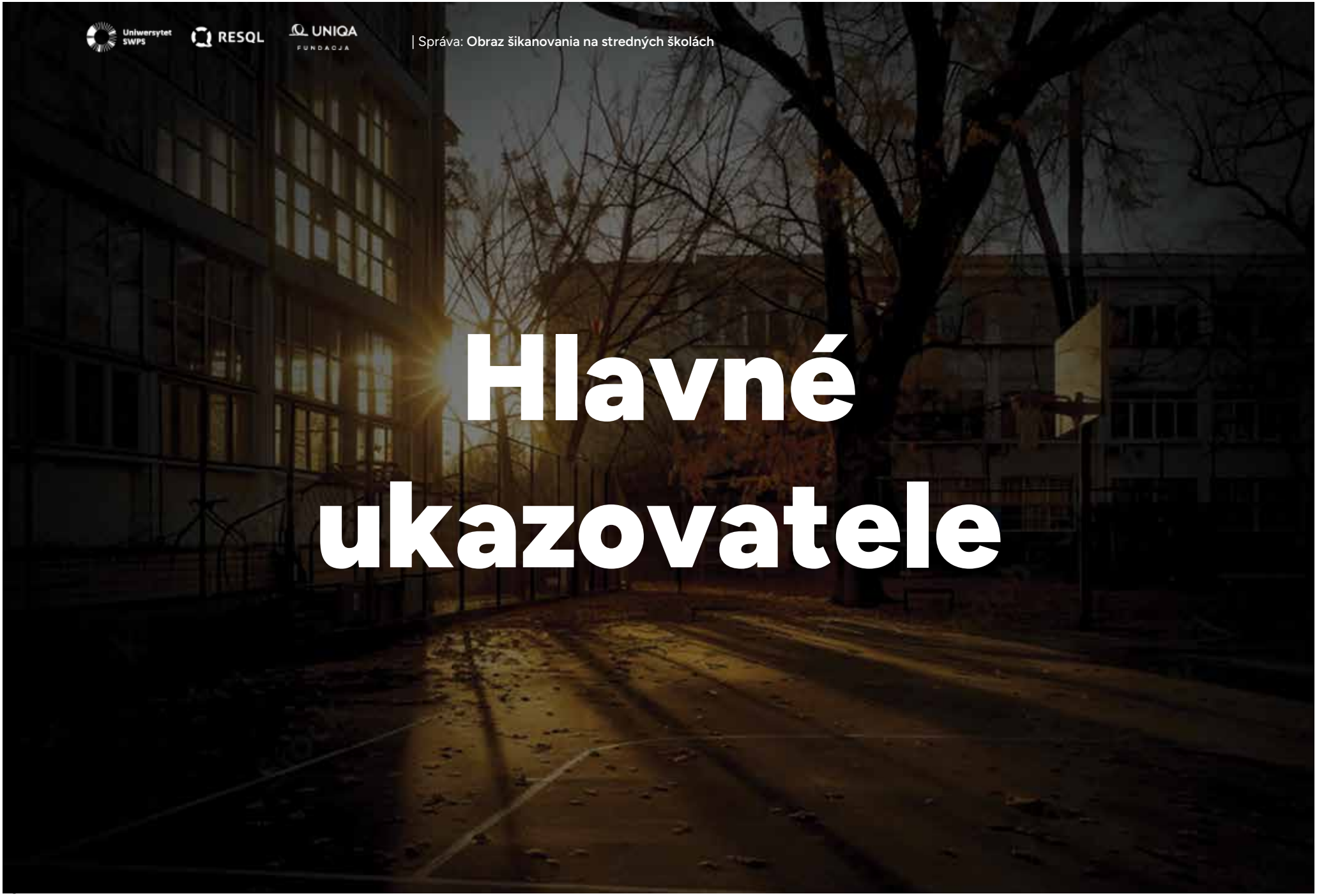
Percentuálne rozdelenie respondentov podľa pohlavia.

Rovesnícke násilie a pocit izolácie spolu úzko súvisia. Je dobré všímať si zmeny v správaní a v každodennom fungovaní v škole i mimo nej, najmä preto, že násilie má často psychickú, a nie fyzickú podobu. Jeho rozpoznanie si od dospelých vyžaduje mimoriadnu vnímavosť.

Piotr Lipa
člen rady Nadácie UNIQA,
člen predstavenstva UNIQA TU

Hlavné ukazovatele

Čo je šikanovanie?

Šikanovanie je forma ROVESNÍCKEHO NÁSILIA, ku ktorej dochádza vtedy, keď niekto úmyselne zraňuje a ponižuje inú osobu svojimi slovami alebo správaním, robí to opakovane a často v prítomnosti ďalších osôb z triedy či skupiny.

Ide o formu rovesníckej agresie, ktorú charakterizujú štyri základné dimenzie:

- úmyselnosť,
- nerovnováha síl,
- opakovanosť,
- prítomnosť svedkov.

Šikanovanie je mimoriadne nebezpečný druh násilia, ktorý spočíva v dlhodobom trýznení, ponižovaní, zatláčaní do kúta. Vyskytuje sa na každom stupni vzdelávania, tak na základnej, ako aj na strednej škole.

Existuje päť typov šikanujúceho správania:

1. Fyzické šikanovanie – strkanie, bitie, štuchanie, pľuvanie, kopanie, zamykanie v miestnostiach atď.
2. Verbálne šikanovanie – posmešky, nadávanie, vyhrážanie sa, urážlivé komentáre, slovné hrozby, ale aj urážlivé alebo výhražné gestá, písomné odkazy.
3. Vzťahové šikanovanie – izolovanie, ignorovanie, stiahnutie sa z komunikácie, vylučovanie zo skupiny, šírenie klebiet, zverejňovanie zahanbujúcich alebo nepravdivých informácií, poštvávanie triedy proti danej osobe, ničenie povesti.
4. Materiálne šikanovanie – tzv. drzé krádeže, ničenie vecí v prítomnosti napádanej osoby, odmietanie vrátiť požičané veci.
5. Sexuálne šikanovanie – vulgárne gestá a komentáre sexuálnej povahy, vynucovanie bozkov, dotýkanie sa častí tela bez dovolenia, zdieľanie intímnych fotografií alebo videí, zdieľanie informácií intímnej povahy.

Formou šikanovania je kyberšikanovanie (kybernásilie), t. j. posielanie urážlivých správ, zverejňovanie informácií, videí a fotografií bez súhlasu druhej osoby, vydávanie sa za niekoho iného na internete, vylučovanie zo skupiny online.

Dôsledky zažívania šikanovania sa prejavujú tak v školskom období, ako aj v dospelom živote a spôsobujú celkové zníženie duševnej pohody, ťažkosti vo fungovaní vo vzťahoch, sociálnu úzkosť, depresiu či samovražedné myšlienky. Môžu viesť k zhoršeniu študijných výsledkov, pretože pocit ohrozenia, ktorý zažívajú obeť a svedkovia šikanovania, neumožňuje naplno sa venovať učeniu.

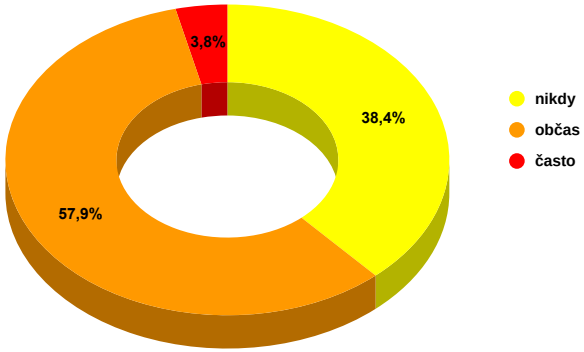
Nahlasovanie prípadov šikanovania má za cieľ chrániť seba samého aj ostatných žiakov a žiačky pred ubližovaním, ponižovaním, vylučovaním, prenasledovaním. Je to teda správanie hodné nasledovania, ktoré si vyžaduje odvahu a zodpovednosť za vlastnú bezpečnosť i bezpečnosť ostatných.

Škála šikanovania

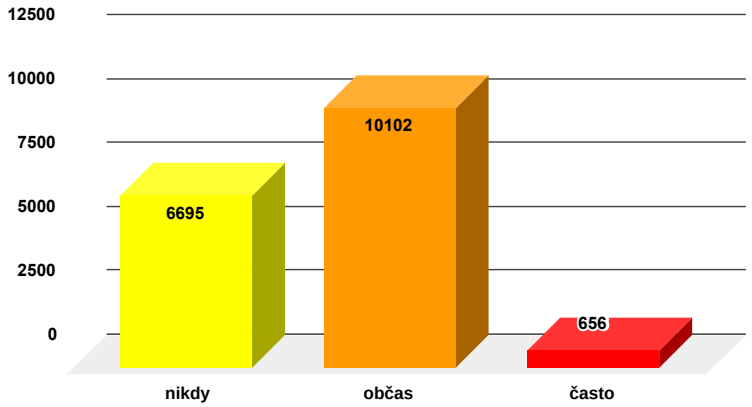
perspektíva osoby, ktorá ho zažíva

Prezentovaná škála hodnotí skúsenosti žiakov so šikanovaním a zohľadňuje rôzne formy agresie, ako je vysmievanie, vylučovanie, fyzické násilie a ničenie majetku. Respondenti uvádzajú, ako často k týmto situáciám došlo za posledné tri mesiace. Táto škála pomáha pochopiť rozsah a charakter negatívnych interakcií vo vzťahoch medzi rovesníkmi, čo je dôležité pre hodnotenie sociálnej atmosféry v škole.

Percentuálne rozloženie.

Číselné rozloženie.

V skúmaných školách 656 žiakov uvádza, že sú šikanovaní každý deň!

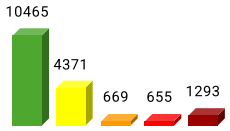
Hoci ide o necelé 4% skúmanej skupiny, predsa to znamená, že **štatisticky je v každej skúmanej triede žiak vystavený pravidelnému, každodennému šikanovaniu.**

62%

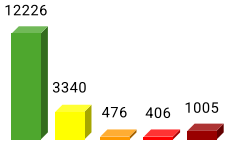
žiakov uvádza, že aspoň občas zažívajú šikanovanie.

Prejavy šikanovania
perspektíva osoby, ktorá ho zažíva

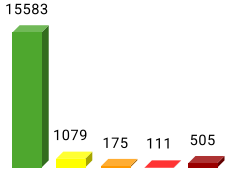
Číselné rozloženie šikanujúceho správania z perspektívy osoby, ktorá ho zažíva, sa analyzovalo na základe odpovedí na otázku: **Spomeň si na situácie z posledných troch mesiacov, ako často sa k tebe žiak alebo žiaci, ktorí sú silnejší, populárnejší alebo majú väčší vplyv ako ty, v škole správali nasledujúcim spôsobom:**

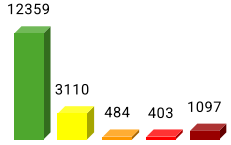
Žartovali si zo mňa spôsobom, ktorý sa mi nepáčil

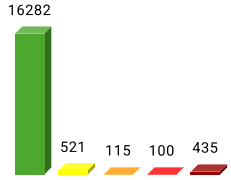
Vylučovali ma zo svojej skupiny

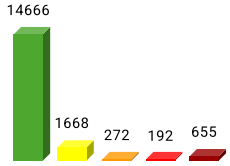
Strkali do mňa tak silno, že ma to bolelo alebo som spadol

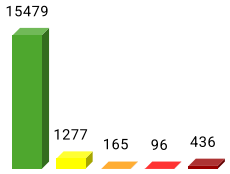
Doberali si ma alebo ma prezývali spôsobom, ktorý sa mi nepáčil

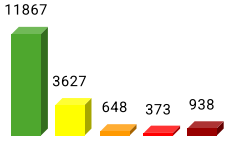
Bili alebo kopali ma, aby mi spôsobili bolesť či trápenie

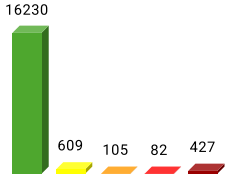
Vynechávali ma zo spoločných aktivít alebo mi nedovoľovali tráviť s nimi čas

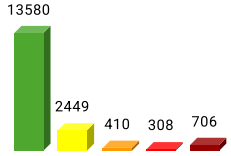
Ničili moje veci

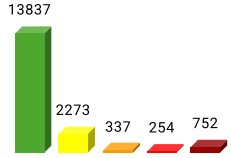
Šírili klebety alebo klamstvá o mne

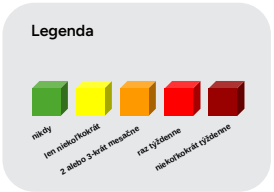
Držali ma proti mojej vôli

Zosmiešňovali ma a to sa mi nepáčilo

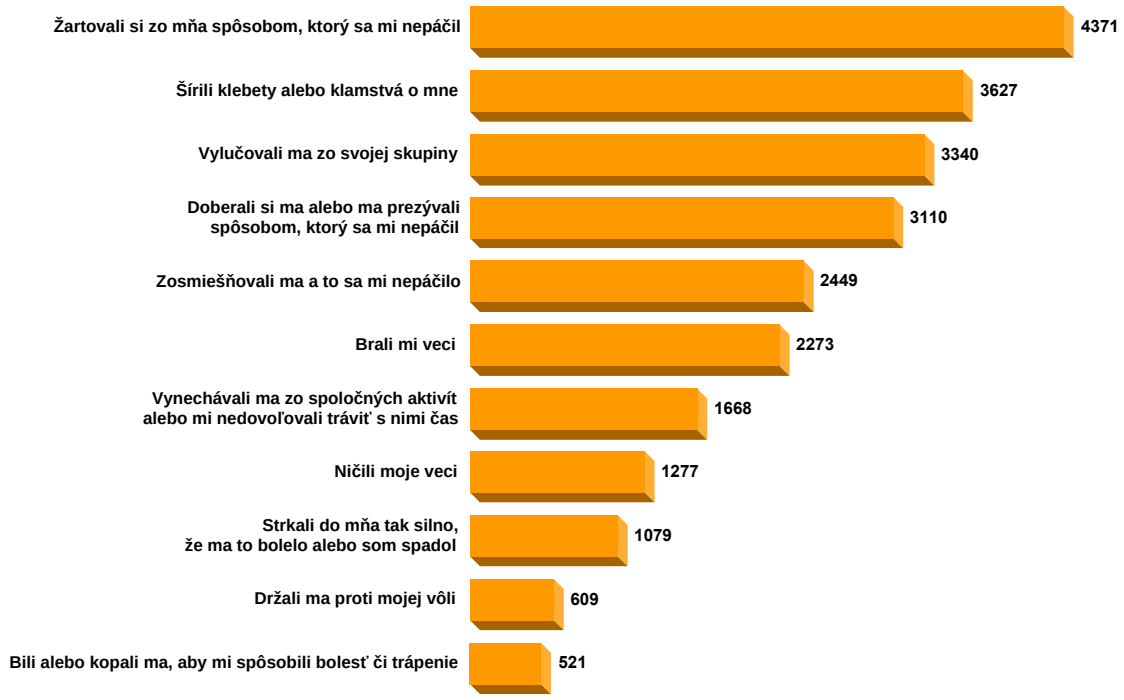
Brali mi veci

Šikanovanie má zriedka podobu fyzického násilia.

Najčastejším prejavom, ktorý uvádzali žiaci zažívajúci šikanovanie, boli formy vzťahového násilia, ako sú žarty, šírenie klebiet či vylúčenie zo skupiny.

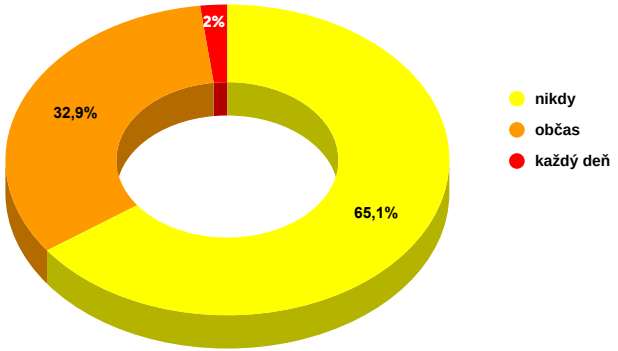
Je to situácia o to zložitejšia, že pre nezúčastnené osoby, napr. pre učiteľov, je oveľa ťažšie takéto správanie zachytiť. Niečo, čo môže na prvý pohľad vyzerať nevinne, môže byť z hľadiska obete veľmi bolestnou skúsenosťou, najmä keď sa to deje pravidelne.

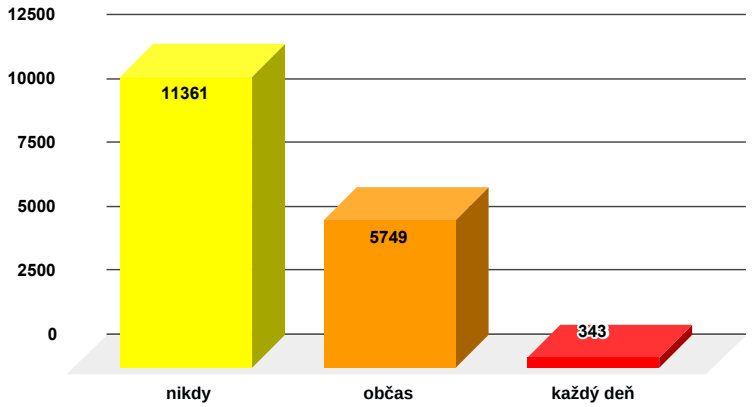
Škála šikanovania
perspektíva páchateľa

Prezentovaná škála hodnotí správanie žiakov, ktorí sú páchateľmi šikanovania. Analyzované situácie zahŕňajú rôzne formy agresie, ako je zosmiešňovanie, doberanie si, vylučovanie z aktivít, strkanie či ničenie predmetov. Táto škála umožňuje identifikovať žiakov, ktorí sa zapájajú do negatívneho správania voči rovesníkom, čo je dôležité pre intervenčné opatrenia v škole.

Percentuálne rozloženie frekvencie šikanujúceho správania.

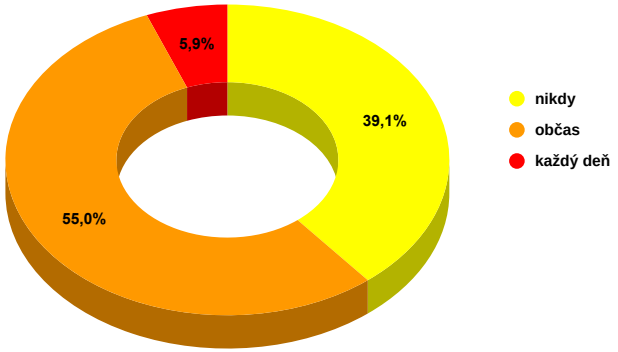
Číselné rozloženie frekvencie šikanujúceho správania.

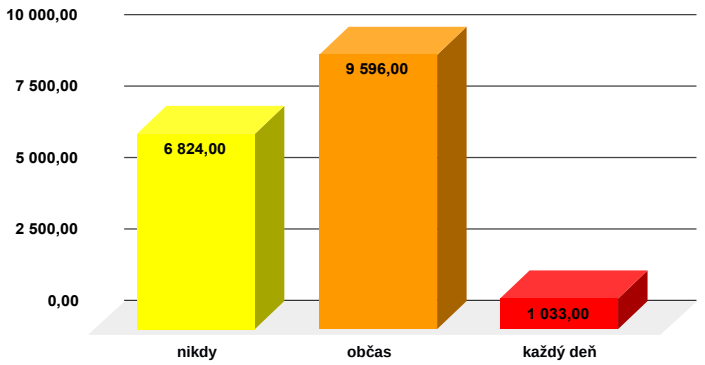
Škála šikanovania
perspektíva svedka

Prezentovaná škála meria skúsenosti žiakov ako svedkov situácií súvisiacich so šikanovaním. Žiaci hodnotia, ako často sú svedkami negatívneho správania voči svojim rovesníkom, ako je žartovanie s cieľom zahanbiť, vylučovanie zo skupiny, fyzické násilie či šírenie klebiet. Táto škála poskytuje informácie o tom, ako často sú žiaci svedkami konania, ktoré narúša dôstojnosť iných.

Percentuálne rozloženie frekvencie pozorovania šikanujúceho správania žiakmi

Číselné rozloženie frekvencie pozorovania šikanujúceho správania žiakmi

Klíma

Trieda – škála doberania si

Táto škála meria výskyt doberania si v triede, ktoré môže zahŕňať rôzne formy rovesníckeho násilia, ako je vysmievanie, izolovanie či agresívne správanie. Vysoká miera doberania si negatívne ovplyvňuje klímu triedy a vedie k pocitu ohrozenia a izolácie medzi žiakmi.

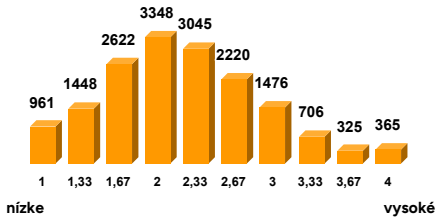
Trieda – škála dobrých vzťahov

Táto škála hodnotí kvalitu vzťahov medzi žiakmi vrátane vzájomnej pomoci, spolupráce a celkovej atmosféry v triede. Dobré vzťahy sú základom, ktorý ovplyvňuje kvalitu vzdelávania a sociálny rozvoj žiakov.

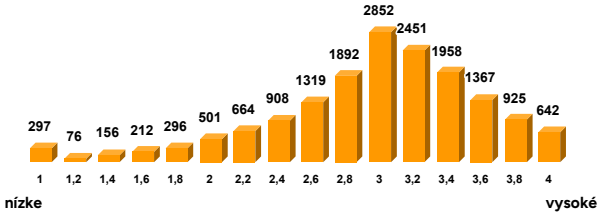
Trieda – škála orientácie na výkon

Táto škála meria úroveň motivácie žiakov k dosahovaniu úspechov v učení. Vysoká orientácia na výkon súvisí so snahou o vynikajúce výsledky a s angažovanosťou vo vzdelávacom procese.

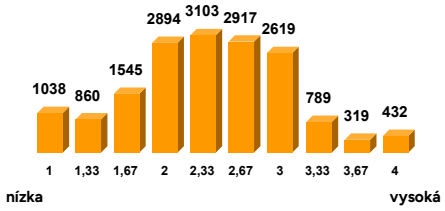
Vnímanie doberania si v triede.

Vnímanie atmosféry dobrých vzťahov v triede.

Orientácia žiakov na výkon.

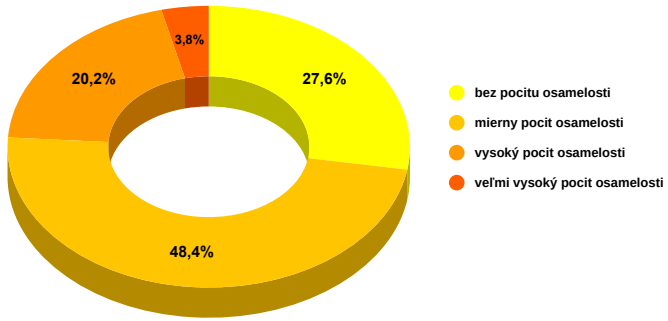

Škála osamelosti

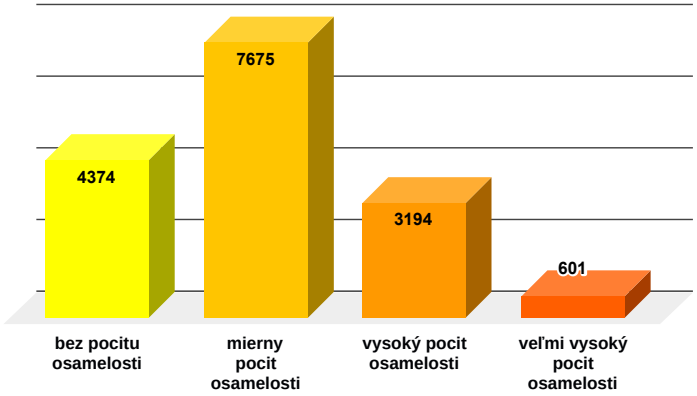
Škála osamelosti meria subjektívny pocit osamotenosti žiakov, ktorý môže vyplývať z nedostatku blízkych vzťahov, z ťažkostí s nadväzovaním kontaktov s rovesníkmi alebo zo sociálneho vylúčenia. Žiaci hodnotia, ako často sa cítia osamelí v škole a vo svojom každodennom živote. Vysoké skóre na tejto škále poukazuje na silný pocit osamelosti a sociálnej izolácie.

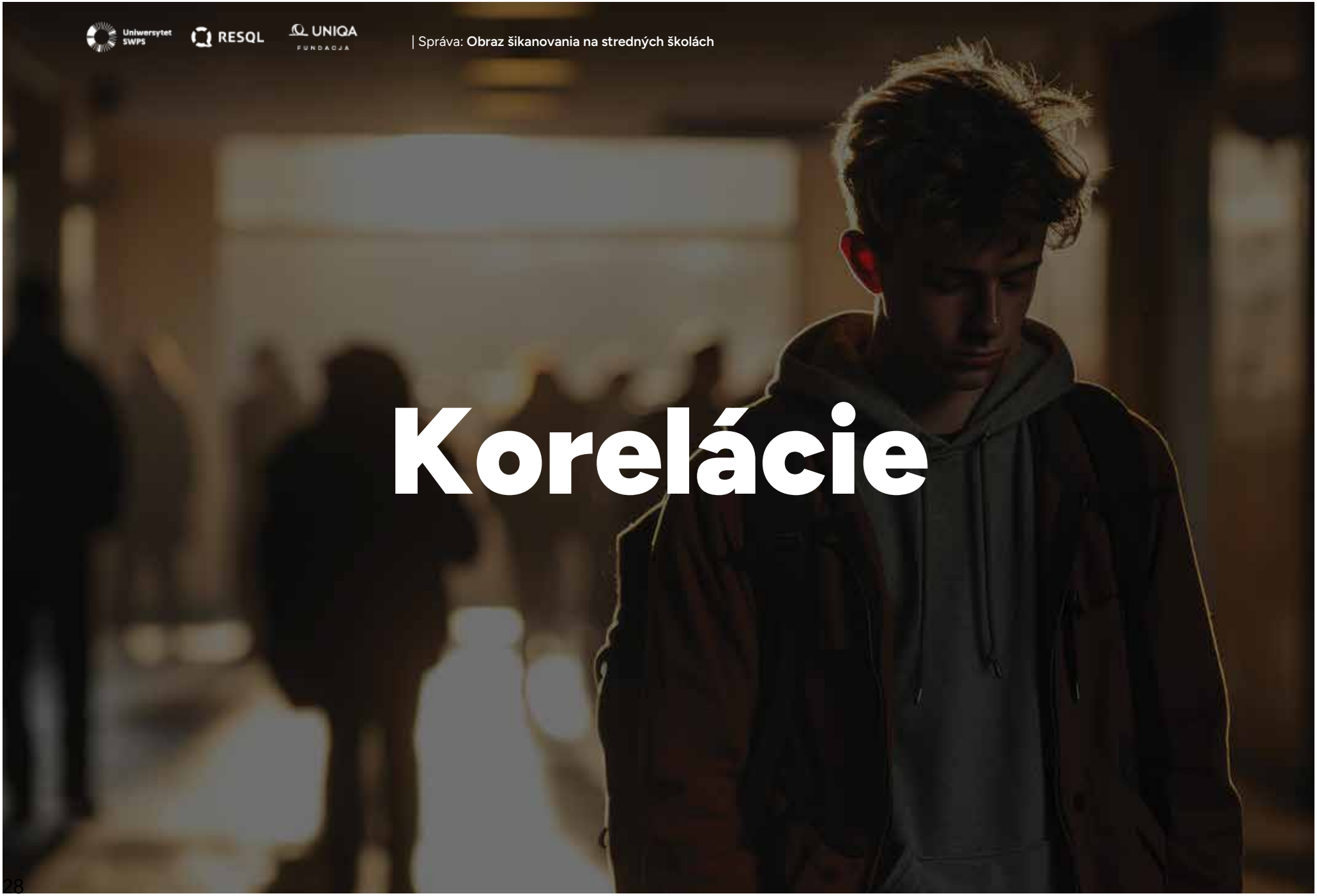
Až 24% žiakov uvádza vysoký alebo veľmi vysoký pocit osamotenosti. Viac ako 600 žiakov v 96 školách hovorí o pocite úplnej osamotenosti a izolácie.

Percentuálne rozdelenie respondentov podľa pocitu osamelosti.

Číselné rozdelenie respondentov podľa pocitu osamelosti.

Korelácie

Prečo hľadáme korelácie?

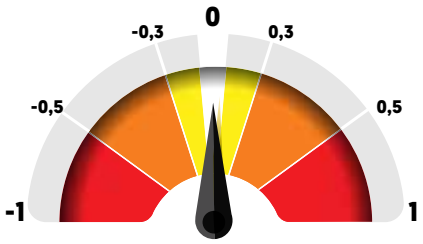
Hľadanie korelácií predstavuje ďalší krok k pochopeniu mechanizmov vzniku a dynamiky tohto javu. Vďaka tomu môžeme identifikovať príznaky situácií šikanovania, čo sa môže ukázať ako neoceniteľné pri preventívnych aktivitách.

Okrem toho je odhaľovanie korelácií základom ďalšieho, hlbšieho výskumu zameraného na konkrétne aspekty tohto javu a na podmienky jeho fungovania.

Korelačná analýza v štatistike spočíva v preskúmaní, či spolu dve premenné štatisticky významne súvisia. Inými slovami, overuje, či sa akékoľvek dve vlastnosti, atribúty alebo charakteristiky (vyjadrené číselne) vyskytujú spoločne. Vypočítaný koeficient sa vždy pohybuje v rozmedzí od -1 do 1.

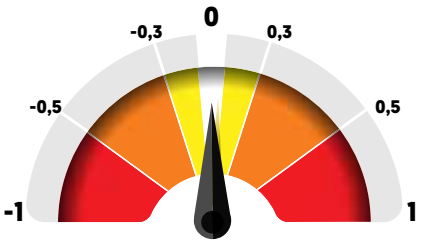
Pri korelačnej analýze je veľmi dôležité to, že táto metóda neskúma príčinno-následný vzťah, ale jednoducho spoločný výskyt dvoch premenných. Keď skúmame, či dve premenné navzájom korelujú, nevieme, ktorá premenná ovplyvňuje ktorú. Vieme len, že hodnota jednej premennej rastie/klesá v prípade rastu/poklesu hodnoty druhej premennej.

Šikanovanie vs črty školy

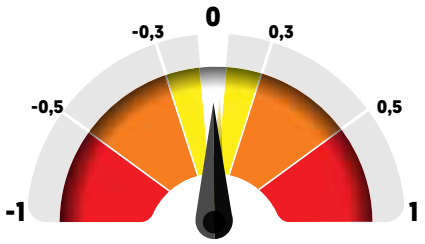
Veľkosť školy nezohráva úlohu pri výskyte javu šikanovania!

Na rozdiel od rozšíreného názoru, že veľké školy sú viac ohrozené výskytom šikanovania, údaje túto koreláciu nepreukazujú.

Veľkosť obce nezohráva úlohu pri výskyte javu šikanovania!

Údaje nepreukazujú koreláciu.

Úroveň maturitných výsledkov školy nezohráva úlohu pri výskyte javu šikanovania!

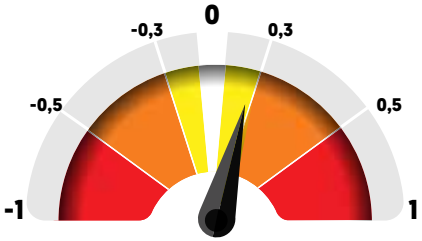
Tu opäť nastáva určité prekvapenie. Medzi 96 skúmanými školami sa túto koreláciu nepodarilo nájsť. Je to dôležité preto, že opäť máme údaje, ktoré vyvracajú rozšírený názor. Ukazuje sa, že všeobecne chápaná kvalita školy, ktorá je odrazom úrovne výsledkov maturity, nemá vplyv na jav šikanovania.

Učitelia

násilné správanie vs šikanovanie

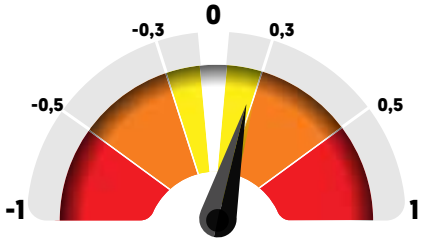
Zlý príklad ide zhora?

Údaje pomerne zreteľne poukazujú na súvislosť medzi výskytom šikanovania a násilným správaním učiteľov. Postoje ako zlomyseľnosť, nespravodlivé zaobchádzanie či dokonca nadávky a fyzické násilie zo strany učiteľov sa objavujú častejšie v odpovediach žiakov, ktorí prichádzajú do kontaktu so šikanovaním. Iba 15% žiakov uvádza, že zažilo správanie tohto typu zo strany učiteľov.

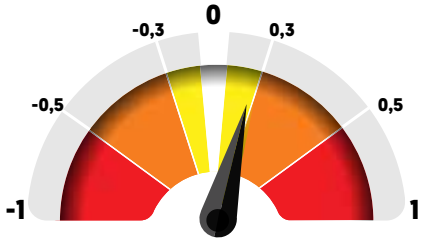
Korelácia so škálou šikanovania obete

0,25

Korelácia so škálou šikanovania páchateľa

0,23

Korelácia so škálou šikanovania svedka

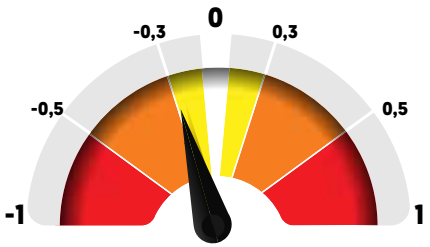
0,28

Učitelia

podporný postoj vs šikanovanie

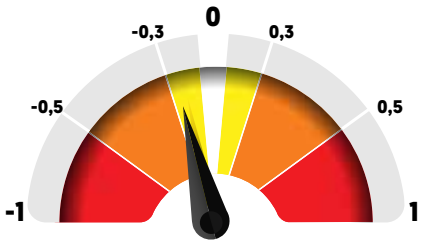
Podpora učiteľa je neoceniteľná!

Tak ako negatívne správanie učiteľov koreluje s výskytom šikanovania, tak sa zdá, že ich podpora má úplne opačný účinok. Údaje ukazujú zápornú koreláciu medzi výskytom šikanovania a žiakmi deklarovaným podporným postojom zo strany učiteľov. Je to dôležité preto, že v celkovom obraze skúmanej skupiny je podpora zo strany učiteľov predsa len jednoznačne častejšia ako násilné postoje.

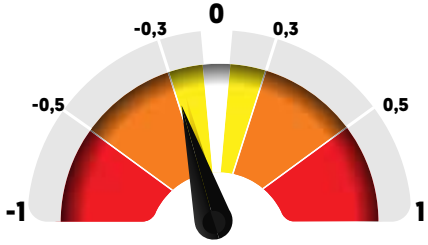
Korelácia so škálou šikanovania obete

-0,25

Korelácia so škálou šikanovania páchateľa

-0,22

Korelácia so škálou šikanovania svedka

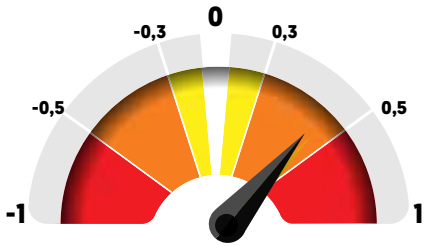
-0,25

Klíma triedy
vzájomné doberanie si vs šikanovanie

Obyčajné podpichovanie alebo niečo viac?

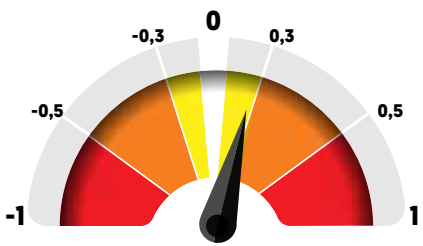
Klíma triedy je dôležitým prvkom, ktorý ovplyvňuje každodenné skúsenosti žiakov v škole. Je to atmosféra vytváraná vzájomnými vzťahmi medzi žiakmi, ich postojmi a spôsobom, akým riešia konflikty a spolupracujú.

Zvykneme bagatelizovať zlomyseľnosti medzi žiakmi a považovať ich za určitý spôsob vystupovania a niečo prirodzené pre ich vek. Údaje však ukazujú, že intenzívne správanie tohto typu sa objavuje spolu so šikanovaním – môže byť jeho príčinou alebo príznakom.

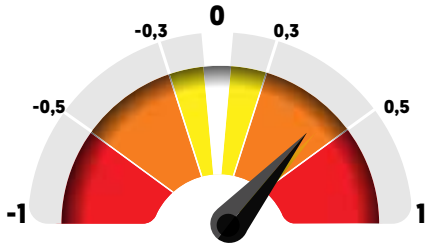
Korelácia so škálou šikanovania obete

0,43

Korelácia so škálou šikanovania páchateľa

0,29

Korelácia so škálou šikanovania svedka

0,42

Predstavme si, že máme novú triedu, v ktorej sa objaví žiak alebo žiačka s nejakým druhom špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb alebo zdravotného znevýhodnenia. Takáto vlastnosť môže spôsobiť presun pozornosti triedneho kolektívu alebo jeho časti na túto osobu, ale všetko, čo sa deje ďalej, je vecou interakcií a vytvárajúcej sa klímy triedy. Tú budujú žiaci a žiačky – so svojimi osobnými príbehmi, kompetenciami, zručnosťami, nedostatkami a potrebami – a tiež učitelia.

dr Radosław Kaczan
spoluautor systému RESQL

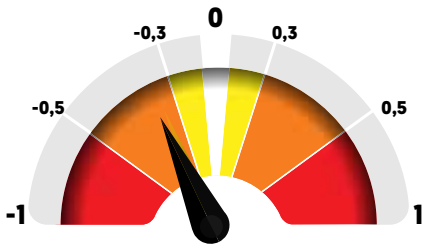
Klíma triedy

priateľstvo a láskavosť vs šikanovanie

Šikanovanie nemá rado láskavosť

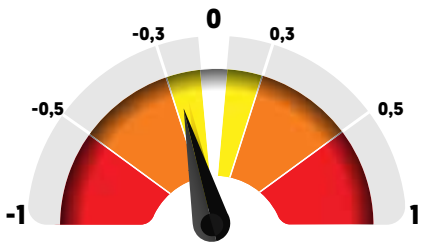
Podporujúca klíma triedy napomáha budovaniu pocitu spolupatričnosti, prijatia a bezpečia. Naopak negatívna klíma, charakterizovaná rivalitou, agresiou či vylúčením, môže viesť k zníženiu motivácie, ťažkostiam pri učení a emocionálnym problémom.

Dobré vzťahy medzi žiakmi, vzájomná pomoc a spolupráca sú základom, ktorý ovplyvňuje kvalitu vzdelávania a sociálny rozvoj. Údaje ukazujú, že šikanovanie sa vyskytuje zriedkavejšie a s menšou intenzitou v triedach, v ktorých panujú láskavé vzťahy.

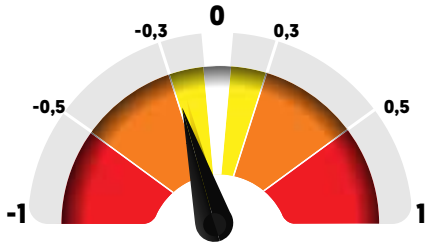
Korelácia so škálou šikanovania obete

-0,36

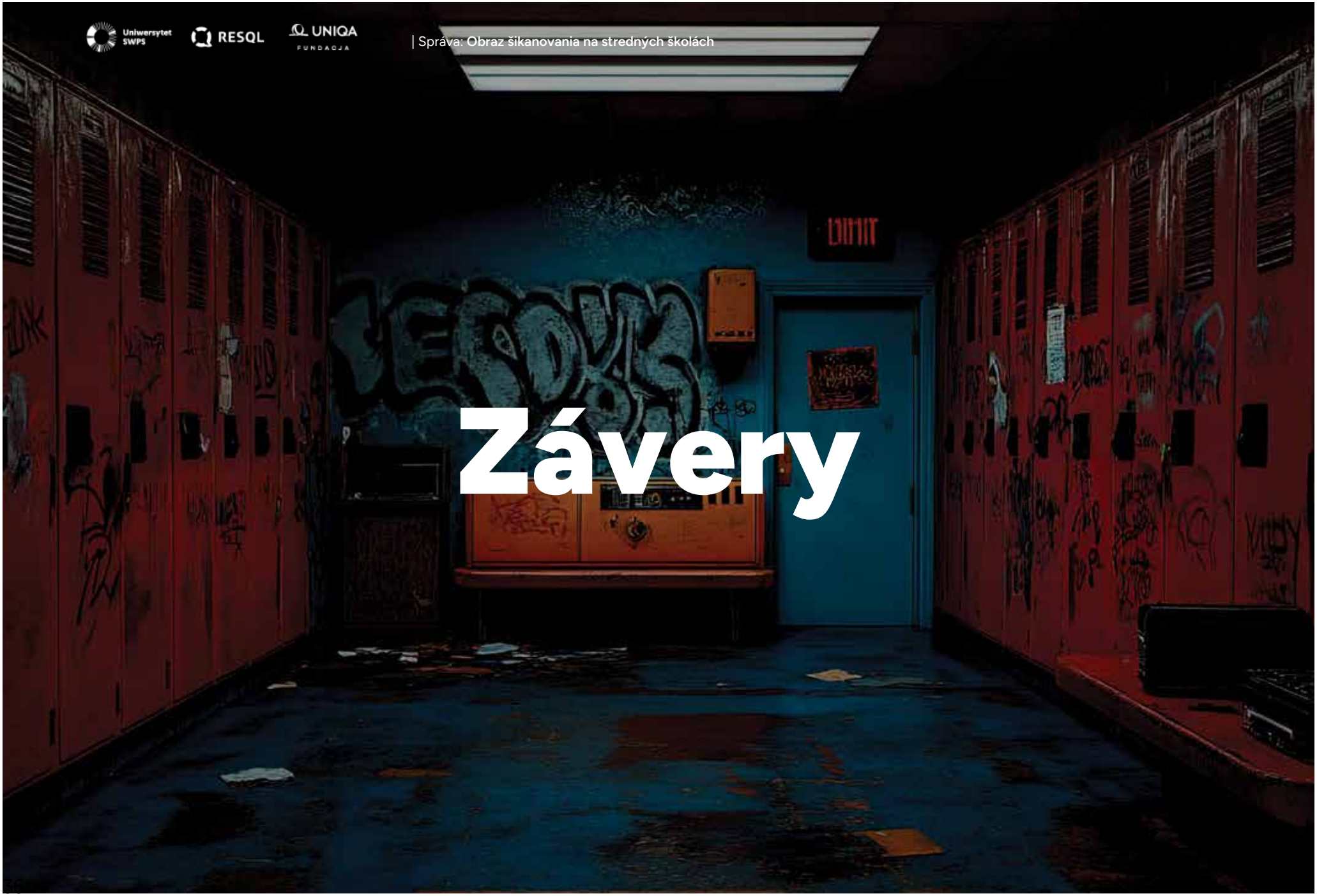
Korelácia so škálou šikanovania páchateľa

-0,20

Korelácia so škálou šikanovania svedka

-0,28

Závery

Šikanovanie má rado osamelosť

Údaje ukazujú, že osamelosť a šikanovanie sú javy, ktoré sa často vyskytujú spoločne. Na základe údajov z tohto výskumu nie je možné určiť, či sa osamelé osoby stávajú obeťami šikanovania, alebo či naopak to, že sú obeťou, vyvoláva osamelosť. Isté však je, že oba javy často idú ruka v ruke. Je to veľmi dôležitý signál pre učiteľov a triednych učiteľov, aby venovali pozornosť žiakom odcudzeným od skupiny, ktorí trávia čas osamote. Môže to znamenať, že sú vystavení šikanovaniu.

Osoby, ktoré zažívajú šikanovanie, častejšie uvádzajú pocit osamelosti a izolácie.

Štatistika skrýva problém

Spriemerované údaje, založené na výskume veľkej skupiny žiakov, uspávajú ostražitosť zdanlivo dobrým obrazom situácie.

V našom výskume bola priemerná hodnota škály šikanovania pre celú výskumnú skupinu iba 0,38 na škále 0-4. Takýto výsledok interpretujeme ako veľmi sporadické zažívanie šikanovania. Pri takomto výsledku nie je ťažké myslieť si, že problém nie je veľký, v podstate niet dôvodu na obavy a šikanovanie je okrajovým javom.

V tomto celku sa však skrýva pomerne veľká skupina žiakov, ktorých výsledok na škále šikanovania z perspektívy osoby, ktorá ho zažíva, presahuje hodnotu 2, čo znamená, že zažívajú šikanovanie aspoň raz týždenne. Je to 3,8% všetkých žiakov.

Šikanovanie nie je okrajovým javom

Šikanovanie je jav, ktorý už zo svojej podstaty výrazne postihuje iba malú skupinu žiakov, v skúmanej skupine je to 3,8% žiakov. Je to však naozaj málo a môžeme hovoriť o okrajovom jave?

Výskumu sa zúčastnilo 17 453 žiakov v 650 triedach z 96 škôl.
Medzi nimi je 656 osôb, ktoré zažívajú šikanovanie často a pravidelne!
To znamená, že v priemere je v každej triede jeden šikanovaný žiak alebo žiačka a v každej škole je ich sedem.

Každý z nich chodí denne do školy s vedomím, že bude obeťou násilia.

Navyše, keďže sa im to stáva dokonca každý deň, znamená to, že neexistuje účinný systém, ktorý by takéto správanie odhaľoval a bránil mu.

V priemere je v každej triede šikanovaný žiak alebo žiačka.

Chcel by som všetkých varovať pred podceňovaním najrozšírenejšej formy násilia medzi deťmi, teda vzťahového násilia. Subtílne a málo viditeľné, možno ho nazvať násilím „v bielych rukavičkách“, ale bolesť, ktorú u detí vyvoláva, je podobná bolesti spôsobenej fyzickou agresiou. Hoci „netečie krv“, deti predsa zažívajú bolesť podobnú ako napr. pri údere. Vo výskumoch žiaci často uvádzajú, že by radšej zažili zbitie než vylúčenie zo skupiny či triedy. Učitelia a rodičia by mali tejto forme násilia venovať zvýšenú pozornosť.“

dr Piotr Rycielski
spoluautor systému RESQL

Šikanovanie môže byť neviditeľné

Všetci veľmi dobre poznáme filmový obraz šikanovania, keď nejaký silák týra slabšieho spolužiaka. Žiaľ, realita je oveľa zložitejšia a situácie, keď šikanovanie pripomína to z filmov, sú okrajové. Súčasné šikanovanie sa odohráva na zdanlivo neviditeľnej úrovni.

Najčastejšími prejavmi šikanovania sú práve činy ako šírenie klebiet, zosmiešňovanie či vylučovanie zo skupiny. Je to situácia o to náročnejšia, že dospelí, ktorí sa o mladých ľudí starajú, takéto prípady odhalia oveľa ťažšie. Takto zastreté šikanovanie môže nerušene trvať dlhý čas a nechávať obeť osamotenú a bez podpory aj celé roky.

Tento aspekt javu poukazuje na potrebu zaviesť systém, ktorý by osobe, ktorá zažíva šikanovanie, umožnil bezpečným spôsobom nájsť podporu.

Šikanovanie má zriedka podobu fyzického násilia.

Šikanovanie je egalitárne

Šikanovanie sa vyskytuje bez ohľadu na veľkosť školy, jej úroveň či veľkosť obce, v ktorej pôsobí.

Všeobecne sa predpokladá, že existujú „dobré" a „zlé" školy, no výskum ukazuje, že pri šikanovaní toto rozdelenie neplatí. Školy s vynikajúcimi maturitnými výsledkami nevykazujú menšiu intenzitu tohto javu než školy s veľmi slabými výsledkami. Podobne je to aj s veľkosťou škôl – do výskumu sa zapojili tak veľmi malé školy s iba niekoľkými desiatkami žiakov, ako aj veľké školy s mnohými triedami, a predsa sa v nich šikanovanie vyskytovalo v rovnakej miere.

To znamená, že niet škôl, ktoré by sa mohli a priori cítiť bezpečne, šikanovanie sa môže vyskytnúť v každej z nich.

Superhrdina v každej škole

Výskum ukazuje, že učiteľ je osobou, ktorá má z hľadiska výskytu šikanovania obrovský vplyv a význam. Tento vplyv môže byť tak pozitívny, ako aj negatívny, no v každom prípade je silný.

Z údajov vyplýva, že akékoľvek násilné správanie učiteľov, prejavy zlomyseľnosti, chýbajúce jasné pravidlá či nespravodlivosť sú faktormi, ktoré sa objavujú spolu so šikanovaním.

Na druhej strane učiteľ, ktorý žiakov podporuje a prejavuje o nich záujem a starostlivosť, je faktorom, ktorý sa zreteľne objavuje tam, kde je šikanovania menej.

Ba čo viac, správanie učiteľov tiež silne súvisí so vzťahmi, ktoré v triede panujú. Žiaci, ktorí sa vo svojich triedach cítia dobre, mávajú zvyčajne aj pozitívne názory na svojich učiteľov – a platí to aj naopak.

Učiteľ disponuje superschopnosťou, no zároveň nesie na pleciach veľkú zodpovednosť.

Nie škola, ale trieda

Šikanovanie sa nerodí v škole, rodí sa v triede.

Šikanovanie je zákerný jav, ktorý vzniká v malom triednom kolektíve. Údaje ukazujú, že v tej istej škole existujú triedy s veľmi rozdielnou mierou šikanovania. Je to o to dôležitejšie, že analýza na úrovni školy často neodhalí násilné situácie, ktoré sa vyskytujú v izolovaných ohniskách a v spriemerovaných údajoch zanikajú.

Šikanovanie súvisí s klímou triedy a so vzťahmi, ktoré v nej panujú. Tak ako vzniká v malej skupine, tak sa v tejto malej skupine aj reálne odohráva, často bez toho, aby o ňom ktokoľvek mimo triedy vedel či si ho uvedomoval.

Rovesnícke násilie nezávisí od veľkosti obce ani od typu školy – môže sa objaviť kdekoľvek. Preto sú také dôležité programy určené žiakom a učiteľom, ktoré zvyšujú povedomie o rozsahu problému a pomáhajú ho zvládať. Veď sa týka nás všetkých – tak školskej komunity (žiakov, učiteľov, personálu školy), ako aj rodičov.

Agnieszka Durst-Wilczyńska
predsedníčka Nadácie UNIQA

Odporúčania

Verejné vnímanie

Štatistika skrýva problém. Nemyslime na percentá, myslime na ľudí!

Až 96% žiakov uvádza, že nie je obeťou každodenného šikanovania.
Takto podaná informácia, ktorá je napokon pravdivá, umožňuje predpokladať, že situácia vyzerá veľmi priaznivo.

Čo to však znamená v praxi?
Že 4% žiakov je pravidelne vystavených šikanovaniu, teda aspoň raz týždenne. Stále to nevyzerá zle, iba 4%. Keď však percentá prepočítame na skutočných žiakov, ukáže sa, že v našom výskume ide o 656 osôb, teda v priemere jednu osobu na triedu, 7 osôb na školu. A pritom sme skúmali iba 96 stredných škôl.

Keby sme tieto čísla prepočítali na celú populáciu žiakov z viac ako 6000 stredných škôl v Poľsku, ukázalo by sa, že hovoríme o 70 000 mladých ľuďoch, ktorí každodenne zažívajú šikanovanie.

Nemyslime na percentá, nehovorme o percentách, hovorme o ľuďoch. Nedovoľme, aby sa šikanovanie skrývalo za upokojujúcim štatistickým obrazom tohto javu.

Systém

Systémové opatrenia sú nevyhnutné na účinný boj proti šikanovaniu.

Vieme, že šikanovanie je pre mládež nebezpečným a ničivým javom.
Vieme, že sa vyskytuje všade, bez ohľadu na objektívne faktory.
Vieme, že sa objavuje v jednotlivých ohniskách.
Vieme, že sa o ňom zvyčajne dozvedáme príliš neskoro.

To všetko nás núti hľadať plošné, koordinované riešenia zamerané na sústavný monitoring a podporu. Nestačí konať tam, kde bolo šikanovanie identifikované, systém prevencie a podpory musí pokrývať všetky školy, pretože – ako ukazujú údaje – je ťažké určiť školy, ktoré sú ohrozené viac alebo menej. Nebezpečný jav násilia sa môže objaviť v ktorejkoľvek škole, pretože vzniká na úrovni malého triedneho kolektívu a je ťažké poukázať na vplyv objektívnych faktorov, ako je veľkosť školy či úroveň vzdelávania.

Každá škola by mala disponovať systémom monitorovania, odhaľovania a pomoci v situáciách, keď sa objaví šikanovanie. Dnes väčšina z nich takýto systém nemá, a v dôsledku toho nemá ani povedomie o tom, či sa v škole šikanovanie vyskytuje, a ak áno, ako proti nemu bojovať.

Z predloženej správy vieme, že sa môže objaviť kdekoľvek a, ako ukazujú dokonca aj skutočné prípady známe z médií, často sa o ňom dozvedáme príliš neskoro.

Škola

Riaditeľ!
Chceš mať výsledky, dbaj o vzťahy.

Všetci vieme, že škola v Poľsku je dnes preťažená. Preplnené povinné učebné osnovy spôsobujú, že ak ich školy chcú splniť, často sa musia vzdávať zdanlivo menej dôležitých integračných aktivít, ako sú výlety či školy v prírode. Triednické hodiny sa často menia na ďalšiu hodinu matematiky alebo iného predmetu.

Ukazuje sa však, že to všetko môže napriek zdaniu vyvolať opačný účinok, než aký bol zamýšľaný. Z výskumov vyplýva, že pozitívna klíma triedy a školy súvisí s orientáciou žiakov na dosahovanie výsledkov. Stručne povedané, v dobrej atmosfére sa lepšie učí.

Dobrá atmosféra však nevzniká sama od seba, je výsledkom budovania vzťahov medzi žiakmi, vzťahov, na ktoré musia mať čas, a to v škole aj mimo nej.

Étos žiaka, ktorý celý život zasväcuje učeniu, dnes už nie je taký príťažlivý ako kedysi.

Learn-life balance je niečo, o čo sa musíme postarať – a to systémovo, na úrovni osnov, ale aj na úrovni organizácie vyučovania v škole. Dosiahnime, aby sa žiaci a žiačky chceli učiť.

Učiteľ

Učiteľ!
Práve ty si kľúčom k úspechu.

Vplyv učiteľa nemožno preceniť. Údaje ukazujú, akú obrovskú úlohu zohráva pri budovaní vzťahov medzi žiakmi, a tie zasa so sebou prinášajú negatívne aj pozitívne javy.

Existuje korelácia medzi tým, ako je vnímané správanie učiteľa, a výskytom javu šikanovania.

Učiteľ, a najmä triedny učiteľ, musí byť pre žiakov podporou, musí mať čas na aktivity iné než len didaktické – vtedy môže byť jeho vplyv na klímu triedy významný a pozitívny.

Na druhej strane násilný, nespravodlivý a agresívny učiteľ nielenže nebuduje v triede klímu priaznivú pre učenie, ale navyše spôsobuje, že sa v jeho okolí častejšie objavuje násilné správanie žiakov.

Žiak

Osamelý žiak je žiak vystavený väčšiemu riziku šikanovania.

Je dôležité starať sa o vzťahy medzi žiakmi a zabezpečiť im možnosti nadväzovať priateľstvá. Hypotéza ochranného priateľstva hovorí, že skupina podporujúcich priateľov znižuje pravdepodobnosť stať sa tak obeťou, ako aj agresorom: v prvom prípade priatelia poskytnú ochranu tým, že sa postavia agresorovi, a v druhom znížia motiváciu získavať popularitu „cez mŕtvoly".

Deti prirodzene prešli do online režimu nielen na obdobie pandémie, ale už natrvalo. To sa, samozrejme, odrazilo na vzťahoch a spôsobe ich fungovania. V takýchto podmienkach oveľa ľahšie vzniká pocit osamelosti a izolácie, vzťahy sú menej skutočné a povrchnejšie. Navyše online vyučovanie spôsobilo, že deti nemali príležitosť naučiť sa fungovať v skupine.

www.przerwij-krag-przemocy.pl

Uniwersytet SWPS

RESQL

UNIQA FUNDACJA